

N:o 188.

Af herr **E. V. Sahlin**, *om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående inrättande af ett sexklassigt praktiskt försöksläroverk i Stockholm.*

Ehuru frågan om våra allmänna läroverks organisation länge stått på dagordningen, har man dock icke hvarken inom lärarecorpsen eller inom Riksdagen ännu kunnat ena sig om någon tillfredsställande reform. Det är i synnerhet en af läroverkens uppgifter, som framkallat många yrkanden på reform, utan att likväl något afgörande steg blifvit taget för dess tillfredsställande lösning, nemligen uppgiften att gifva en god grundläggande bildning för dem, som från skolan gå ut i hvad man brukar kalla det praktiska lifvet, vare sig direkt eller genom den ena eller andra tillämpningsskolan.

Ett försök att sörja för detta behof var de gamla s. k. apologist-skolorna. Dessa fingo emellertid aldrig fritt utveckla sig efter sin egen art. År 1849 blefvo de indragna, och man ansåg, att realliniens lägsta och mellersta klasser skulle kunna på lämpligt sätt gifva den »allmänt medborgerliga bildning», som vore önskvärd för de mera praktiska lefnadsyrkena. Det visade sig emellertid snart, att då äfven den reala linien förde fram till studentexamen, blef äfven dess undervisningsplan och metod väsentligen bestämd genom denna uppgift. Huru mycket man än reformerat skolans olika linier i praktiskt syfte, har man dock icke ännu kommit till någon för de praktiska lefnadsbanorna tillfredsställande lösning af reformfrågan.

Det var för denna reforms skull man flyttade fram latinets. Man försökte också genom s. k. kursafslutningar i tredje och femte klassen gifva en afrundning åt studierna och utmärka de stadier, från hvilka

lärjungarne borde söka sig ut i det praktiska lifvet. Men afslutningskurserna hafva aldrig blifvit hvad de voro afsedda att blifva, och ehuru man för de blifvande näringsidkarnes skull gjort undervisningsplanen mindre lämplig för dem, som ämnade fortsätta sina studier till afgangsexamen, tillfredsstälde den ändå icke det åsyftade behovet.

Utan tvifvel beror det otillfredsställande resultatet på skolans dubbla uppgift att både bereda för studentexamen och väl sörja för dem, som på ett eller annat tidigare stadium lemna skolan. Ehuru de senare som bekant äro vida flere till antalet, är undervisningen både med afseende på planen och med afseende på metoden i öfvervägande grad bestämd af hänsyn till dem, som skola taga studentexamen. Det högre bildningsintresset har inom skolan en dominerande ställning och måste hafva det. Läraren måste ständigt vid meddelandet af kunskaper hafva för ögonen, att dessa skola ligga till grund för högre kunskaper, och det ligger därför nära till hands, att han hufvudsakligen intresserar dem, som skola fortsätta sina studier. De för studier mindre utvecklade lärjungarne komma ofta att känna sig nedtryckta inom skolan, och detta verkar hämmande både på deras lust och på deras förmåga. De högre klassernas uppgifter blifva väsentligen bestämmande för arbetet äfven i de lägre klasserna.

Väl ordnad för de praktiska yrkenas behof synes skolan därför icke kunna blifva förr än en särskild praktisk skola med ett mindre antal klasser kommer till stånd, i hvilken undervisningen utan hänsyn till afgangsexamen och universitet helt och hållet ordnas efter det praktiska lifvets behof.

Jag vill också fästa uppmärksamheten vid ett förhållande, som från alla möjliga håll beklagas, nemligen att man numera hos oss i allt större utsträckning börjar fordra studentexamen såsom kompetensvilkor både för antagande i statens tjenst och för erhållande af privata befattningar. Utan tvifvel sammanhänger denna tendens, som för hela vårt land är mycket dyrbar och för de ungas utveckling torde kunna betecknas såsom skadlig, med det anmärkta förhållandet, att läroverken äro i det hela planlagda för studentexamen, och att i allmänhet hvar och en, som kommit in i ett läroverk, såvidt möjligt sträfvar efter att fullständigt genomgå detsamma. I stort sedt torde man därför kunna säga, att de, som tidigare afbryta sin skolkurs, både genom bristen på kursens afrundning och emedan ett så stort antal af dem lemna skolan till följd af bristande begåfning eller bristande flit, äro sämre rustade äfven för praktiska värf, än de, som fullföljt sin skolkurs ända till afgangsexamen, i allmänhet äro. Äfven ur denna synpunkt torde det

kunna anses synnerligen önskvärdt, att ett inom sig afslutadt och för sitt syfte väl organiseradt praktiskt läroverk kommer till stånd. Afgångsexamen från ett sådant läroverk torde komma att gifva en rätt god kompetens för sysslor inom post, jernväg, telegraf, apotek o. s. v. äfvensom för öfvergång till åtskilliga s. k. tillämpningsskolor och måhända förnämligast för enskild anställning inom handel och industri. Ju mer handel och industri utveckla sig, desto större blir behovet af en ändamålsenlig och tidigt afslutad, allmänt grundläggande praktisk skolkurs.

Från rent pedagogisk synpunkt är vinsten af en enhetlig plan för ett läroverk mycket stor. När både lärare och lärjungar bestämdt veta hvad de vilja, är det mycket lättare att få fart i undervisningen. Lärjungarnes intresse och arbetslust skärpes äfven derigenom, att de se målet närmare stäldt, och den praktiska begåfningen torde i ett sådant läroverk mer komma till sin rätt, än fallet är i de läroverk, hvilkas hela läggning hufvudsakligen bestämmes af hänsyn till studentexamen.

Behovet af en genomgripande reform i denna rigtning framhålles med stor bestämdhet af dåvarande ecklesiastikministern, statsrådet Hammarskjöld i statsrådsprotokollet för den 14 februari 1887, hvilket återfinnes i den kongl. propositionen n:o 26 vid 1887 års första riksdag. Efter att hafva såsom en af de största svårigheterna vid ordnandet af vårt skolväsende framhållit förenandet af deras behof af en grundlig vetenskaplig förbildning, hvilka efter genomgången skolkurs skola egna sig åt vetenskapliga studier, med deras kraf på i det praktiska lifvet omedelbart användbara insigter och färdigheter, hvilka efter några års vistande vid läroverket skola utgå till yrken och näringar, redogör statsrådet Hammarskjöld för de försök, som förut gjorts att öfvervinna denna svårighet, och sammanfattar derefter sin kritik af dessa försök i följande beaktansvärda ord (sid. 7):

»Omöjligheten af att på en gång i samma klasser af ett läroverk tillgodose den praktiska och den lärda bildningens kraf, äfven om i undervisningsplanen blott upptoges sådana ämnen, som äro erforderliga för den förre bildningsarten, beror tydligen derpå, att undervisningens olika mål förutsätta olika behandlingssätt. I det ena fallet måste man ofta inskränka sig till meddelande af kunskap om att något förhåller sig på ett eller annat sätt samt huru denna kunskap bör i enskilda fall användas, under det att i det andra fallet synnerlig vikt måste läggas på grunderna och skälen, hvarför något förhåller sig just på detta och icke något annat sätt. Undervisningen måste därför i senare fallet gifvas en bredare bas och sålunda erhålla en större utsträckning

då mycket måste inhemtas därför, att det är nödvändigt för insigten i grunderna för en viss kunskap.

Till undvikande af missförstånd torde emellertid böra påpekas, att äfven i förra fallet grunder och skäl böra angifvas, så ofta detta låter sig göra utan större tidsförlust, dels emedan dessa utgöra det bästa och säkraste förbindelsemedlet mellan särskilda kunskaper och den pålitligaste vägen till en noggrann uppfattning, dels emedan lärjungens omdömes- och slutledningsförmåga eljest icke skulle erhålla nödig utbildning; men då det härvid ligger synnerlig vikt uppå, att vissa bestämda kunskaper blifva inom en viss tid inhemtade och så inhemtade, att de vid hvarje förefallande behof kunna lätt och raskt användas, så måste ej sällan mycket uteslutas ur undervisningen, som vore nödvändigt att känna, om grunderna till det meddelade skulle inses, och måste stundom inpreglandet i minnet och inöfvandet af ett visst förfaringssätt träda i stället för insigten i det vetenskapliga sammanhanget. Såsom exempel på här angifna olikheter i metoden vill jag blott hänvisa till det olika sätt, hvarpå elementargeometrien måste studeras, å ena sidan af den, som vill använda den såsom grundval för fortsatta matematiska studier, och å den andra af den, som blott afser att vinna förmåga att beräkna storleken af enklare ytor och kroppar med den noggrannhet, som för det praktiska lifvet är tillräcklig. Under det att den förre måste lägga sig vinn om en noggrann begreppsbestämning och inhemta de särskilda satserna i den ordning de följa ur hvarandra, så att han fullt inser deras inbördes sammanhang, samt medtaga alla de satser, som ingå såsom en länk i bevisningen af någon af samtliga följande satser, så kan den senare nöja sig med en ofta blott på åskådningens väg vunnen insigt i de grundläggande satserna samt kännedom om de behöfliga formlerna och deras användning.

Att närmare inlåta mig på denna rent pedagogiska fråga torde icke här vara rätta platsen, också torde det icke vara behöfligt, då behofvet af särskild undervisning för de båda här omhandlade slagen af bildning är bland sakkunnige allmänt erkänt, och de flesta europeiska länder för dess fyllande upprättat särskilda läroanstalter, i det att de jemte de lärda, klassiska eller reala, läroverken anordnat skolor under mångahanda namn, såsom borgareskolor, lägre realskolor, yrkesskolor, mellanskolor m. m., med uppgift att sörja för deras utbildning, som vid 14 à 16 års ålder skola afsluta sina studier.»

I den kongl. propositionen af år 1887 föreslås anordnandet af en sexklassig praktisk bildningslinie vid sidan af latin- och reallinien.

Dock skulle denna linie till en början endast inrättas vid 8 läroverk. »På intet område», säger statsrådet (sid. 11), »torde det vara farligare att lemna erfarenhetens säkra mark än på undervisningens. De lagar, denna verksamhet följer, äro af en så komplicerad natur, att det är ytterst svårt att beräkna, hvilka verkningar en hittills opröfvad åtgärd kommer att medföra. Då något nytt skall pröfvas, bör försöket därför icke anställas i större skala, än som är nödvändigt för att de vunna resultatena må göras oberoende af tillfälliga omständigheter.»

Med anledning af en tullfråga, som vållade ett plötsligt afbrott i Riksdagens arbete, blef denna kongl. proposition aldrig föremål för någon Riksdagens behandling.

År 1890 tog regeringen åter upp den viktiga frågan. I den kongl. propositionen n:o 17 föreslogs å nyo en åtgärd i samma riktning, dock med den betydande ändringen, att man borde börja endast vid *en* skola och fullständigt skilja den s. k. praktiska undervisningen från den öfriga undervisningen genom inrättandet af en praktisk försökskola. I motiveringen yttrar statsrådet Wennerberg (sid. 35): »Jag finner betänkligt att börja införandet af dylik undervisning på flera ställen, innan erforderliga lärarekrafter kunnat utbildas och innan man hunnit pröfva, huruvida den föreslagna läroplanen fullt lämpar sig för våra nuvarande förhållanden, samt innan man satts i stånd att anskaffa de särskilda läroböcker och den öfriga undervisningsmateriel, som en undervisning af denna art utan tvifvel kommer att kräfva.

Jag anser derjemte olämpligt att upptaga denna s. k. praktiska undervisning såsom en särskild bildningslinie, jemte den klassiska och den reala, vid åtskilliga af våra största högre läroverk.

Det är nemligen fara värdt, att, om så skedde, hela denna för den framtida utbildningen af våra näringsidkare viktiga sak kunde komma på afvägar och råka i misskredit. Ty dels kunna rektorerna vid i frågavarvnde stora läroverk, med den mångfald af göromål, hvarmed de äro öfverhopade, näppeligen egna den nya linien all den tillsyn och vård, som den i synnerhet under sin första utveckling oundgängligen behöfver, dels blefve det kanske svårt att hindra, att samme lärare användes på denna som på de lärda linierna, hvarigenom den å dessa gängse undervisningsmetoden så småningom kunde komma att tillämpas äfven å densamma och motverka dess sjelfständiga utveckling, dels kunde också lätt hända, att lärjungarne å de äldre linierna med studentexamen såsom mål komme att se lärjungarne å den nya linien öfver axeln, såsom de gamla lärdomsskolornas lärjungar fordom gjorde det med apologisterna; och af allt detta kunde slutligen

uppkomma en sådan misstro hos allmänheten mot den nya bildningslinien, att den blefve endast ringa besökt.»

På anförda grunder föreslogs, att Jakobs läroverk i Stockholm skulle ombildas för ifrågavarande ändamål.

Den kongl. propositionen af år 1890 omfattade jemte detta förslag en mängd andra frågor, i hvilka Riksdagen icke kunde ena sig. Så föll äfven denna fråga, och något praktiskt försökläroverk har icke kommit till stånd.

Regeringen har inskränkt sig till att vid innevarande läsårs början vid Nya elementarskolan i Stockholm inrätta en s. k. praktisk afslutningsklass, som omnämnes i årets statsverksproposition VIII, sid. 73—77.

Ehuru denna afslutningsklass ännu arbetat så kort tid, att man icke kan hafva någon erfarenhet om dess resultat, torde man likväl kunna säga, att en ettårig kurs icke kan fylla det behof, hvarom här är fråga. Det synes nemligen vara omöjligt att på ett år bibringa dem, som genomgått fem klasser vid våra allmänna läroverk, de kunskaper och färdigheter, hvarigenom de skola blifva väl rustade för praktiska värf, och den praktiska blick, det praktiska intresse, som de böra föra med sig till dessa värf.

Utom denna allmänna anmärkning tillåter jag mig att göra följande erinringar. Såvida icke vid alla både högre och femklassiga läroverk en dylik kurs anordnas, skall, i den mån den s. k. afslutningsklassen vinner allmänhetens erkännande, alltid i denna klass sammanföras ett antal lärjungar från olika läroverk, hvilka således icke hafva gemensamt förberedts för arbetet i denna klass. Det ligger i sakens natur och är för öfrigt äfven af erfarenheten från våra läroverk bestyrkt, att den ojemnhet i kunskaper, som måste finnas i klasser med lärjungar från skilda håll, öfvar en hämmande inverkan på undervisningen under det första året, en olägenhet, som i den praktiska afslutningsklassen torde blifva så mycket mer känbar, som det första året der tillika är det sista. Vidare torde man kunna vänta, att en sådan till läroverket fogad och utom dess egentliga plan stäld klass i allmänhet kommer att mest besökas af lärjungar, som icke tillhöra den bästa kategorien inom skolan. Försöket att på ett enda år uträtta något nämnvärdt genom den s. k. praktiska afslutningsklassen är äfven härigenom utsatt för betänkliga svårigheter. Slutligen torde i de flesta skolor framstå en bestämd svårighet att finna lärare, som, jemte det de samtidigt hafva sin hufvudsakliga undervisning förlagd inom det allmänna läroverkets normala klasser, kunna med lämpligt ändrad metod och lämpligt

ändrade fordringar på ett mot syftet svarande sätt sköta undervisningen i den till läroverket fogade s. k. praktiska afslutningsklassen.

De anmärkningar, som jag ofvan citerat ur statsrådet Wennerbergs anförande i statsrådsprotokollet för den 7 februari 1890 mot förslaget att inom våra allmänna läroverk anordna en s. k. praktisk bildningslinie vid sidan af de förut befintliga linierna, synas mig i långt högre grad gälla om den nu försökta anordningen.

För att så småningom erhålla en fullt tillfredställande lösning af den för hela vårt folk viktiga frågan om en ändamålsenlig skolbildning för dem, som vid 15 à 16 års ålder gå ut i det praktiska lifvet, synes mig därför den Wennerbergska planen om ett sexklassigt praktiskt försöksläroverk böra upptagas.

Det är otvifvelaktigt rätt, att man icke bör börja införandet af en dylik undervisning på flera ställen, innan erforderliga lärarekrafter kunnat utbildas och innan man hunnit pröfva, huruvida den föreslagna läroplanen fullt lämpar sig för våra förhållanden, samt innan man satts i stånd att anskaffa de särskilda läroböcker och den öfriga undervisningsmateriel, som en undervisning af denna art utan tvifvel kommer att kräfvä.

Otvifvelaktigt lämpar det sig också bäst att göra försöket genom ombildning af ett bland Stockholms femklassiga läroverk. De lärare, som redan nu tjenstgöra vid detta läroverk, kunde lätt öfverflyttas till andra läroverk i hufvudstaden. Försöket kunde då verkställas med för detta ändamål särskildt valda lärares bistånd. Det är också troligt, att man i Stockholm skulle finna tillräckligt många föräldrar, som önskade sätta in sina söner i en sådan skola antingen af öfvertygelse att undervisningsplanen i detta läroverk vore bättre än i de andra läroverken eller emedan de t. ex. af ekonomiska skäl önskade, att deras söner måtte sluta skolan ungefär med den nedre sjetten klassen och då föredroge att låta dem få en vid denna tid verkligen afslutad skolkurs framför att låta dem få ett stycke af en för fortsättning i högre kurser beräknad skolkurs.

I viss mån bekräftas denna min förmodan af erfarenheten från ett enskildt läroverk i Gefle, om det också icke är anordnadt på samma sätt som det nu föreslagna. Så länge detta läroverk icke bestämdt skilde sig från all hänsyn till studentexamen, hade det icke att glädja sig åt allmänhetens sympatier. Men då det numera begränsat sig till att vara ett praktiskt läroverk, låt vara med en mer ensidig riktning än det nu föreslagna, har tilloppet af inträdessökande blifvit större än läroverkets förmåga att mottaga lärjungar.

Från utlandet kan jag deremot åberopa en rik erfarenhet, som bestämdt talar för inrättandet af fristående sexklassiga läroverk hufvudsakligen anordnade på samma sätt som här ofvan föreslagits. I innevarande års statsverksproposition åberopas (VIII, sid. 77) den dåliga erfarenhet man i Norge haft af försöket med en praktisk realklass i ungefär samma ställning till »middelskolen», som den s. k. praktiska avslutningsklassen har eller skulle få till våra allmänna läroverk. Jag kan icke finna, att denna erfarenhet talar för lämpligheten af ett i det hela liknande försök. Deremot har man i Danmark och i Sachsen samt i flere andra länder en synnerligt uppmuntrande erfarenhet af de sexklassiga realskolorna. Det har visat sig, både att de äro i pedagogiskt afseende förträffliga och att de hafva allmänhetens fulla erkännande, samt att deras lärjungar lätt erhålla anställning: också är tilloppet af lärjungar till dessa skolor mycket starkt och i ständigt stigande, så att dessa skolor ofta måste utvidgas och till antalet förökas.

Jag vill äfven med afseende på dessa realskolor framhålla, att öfvergången från dem till en s. k. lärd skola eller ett gymnasium för en begåfvad lärjunge ingalunda är svår, äfvensom att det icke synes hända synnerligen, ofta att en sådan öfvergång göres.

På grund af hvad jag sålunda anført, vågar jag hemställa,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till ombildning af ett femklassigt läroverk i Stockholm till ett sexklassigt praktiskt försökläroverk i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de i statsrådsprotokollen för den 14 februari 1887 och den 7 februari 1890 angifna grunderna.

Stockholm den 28 januari 1898.

Enar Sahlén.